

Edebiyat, Hegemonya Ve Siyasal İşlevsellik

Adem Palabıyık¹

ÖZET

Edebiyat ve siyaset arasındaki ilişki, hiyerarşik güçlerin kendilerini var ettikleri zamandan itibaren toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Kendisine dünyevi hayat içerisinde yer bulmaya çalışan edebiyatçı, bireysel kimlik ile ilgili bazı dünyevi emelleri gerçekleştirmek için, sözü edilen bu hiyerarşik güçlerin egemenliği altına yerleşmeye başlamıştır. Bu, yeni oluşan dünya düzeni içinde meydana gelen bir olgu değil, aksine kadim dönemlerden beri var olagelen durumdur. Bu çalışmada edebiyat ile ilgilenen ve tüm bu ilgileri dâhilinde belirli bir güç elde eden edebiyatçıların/sanatçıların, zaman içerisinde bir entelektüel haline gelip, bu entelektüelliklerini, siyasi arena sayesinde, nasıl daha ileri götürebilecekleri ve bu hali nasıl devam ettirebilecekleri üzerinde durulmuş ve edebiyatçının/sanatçının kazandığı bu siyasal işlevselliğin, onun siyasal dünyaya girmeden önceki halinden tamamen farklı bir yapı arz ettiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Siyaset, Siyasal İşlevsellik, Entelektüel, Gerçeklik, Yazar, Toplumsal Yapı, İdeoloji, Etik, Edebi Eser.

ABSTRACT

Relation of between literary and policy are being unescapable a element of social life from hierarchic powers is being by themself era. Litearer tries a position by himself in a wordly life, to real by the individual identity some wordly ambitions, in that mention to substitute for under domination of that hierachic powers are being them. In that new is being world order, to come into existence non a fact but from ancient era have existed a position. İn this paper, aimed, those interest in by literary

¹ Arş. Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Adem PALABIYIK

and so arts and literarers in interior whole that interest obtained a certain power, whose in a that time is exists is a entellectual. And so, they are improved in their interests in a policy arena. That policy power, literarers and arts are obtained, that position from different to former obviously.

Key Words: *Literary, Policy, Political Functionality, Entellectual, Reality/Truth, Author/Writer, Social Structure, İdeology, Ethic, Literary Work.*

“Ne olaylarla dolu bir dönemdir bu! Bu dönemi yaşadığım için şükrediyorum ve hatta diyebilirim ki: Tanrım, kulunun huzur içinde ölmesine izin ver; zira gözlerim senin başışlamana şahit oldu. İnsan haklarının her zamankinden daha iyi anlaşıldığı ve bu fikri yitirmiş görünen milletlerin, hürriyetin özlemine duyduğunu görmek için yaşadım. Siz, özgürlüğün bütün dostları ve onu savunan yazarlar! Cesaretli olun! Günler esenlik getirecek. Çabalarınız boşa gitmeyecek.”

(Vaiz Richard Price)

Giriş

Politik olanla toplumsal olanı birbirinden ayırt etmek artık imkânsızdır diyor Baudrillard¹, aslında haklı da. Demokratik bir düzende politikanın yerel halk tarafından belirlendiğini açık bir şekilde ifade edebiliriz. Fakat günümüzde bu iki kavram tamamen iç içe geçmiş gibidir. Çünkü siyasal düşünce, siyasî eylemin yani iktidar ve muhalif olma edimlerinin çözümlenışı ve olası yönde yeniden yapılandırılmasının teorik inşasıdır. Bu teorik inşa; gelenek, din, ekonomi, bilim, tarih ve hümanite gibi kavramsal ifadeler temelinde yükselebilmektedir. Fakat geçmişten günümüze doğru geldiğinde tüm bu kavramların dışında yer alan, buna rağmen en az onlar kadar toplumsal hayatla etkileşim içerisinde olan *tanıdık* bir kavram karşımıza çıkmaya başlamıştır. Toplumsal yapı içerisinde işlevselliğini gündend güne arttıran bu kavram, “edebiyat” kavramıdır. Edebiyatın siyasal, sosyolojik, felsefi ve dinsel gibi birden fazla alanda tanımlaması mevcuttur. Fakat en genel olarak edebiyatı ‘insan faaliyetlerinin bir biçimi’ olarak tanımlayabiliriz². Hiçbir insan faaliyeti özellik bakımından tarafsız değildir. Ya iyi, ya kötü ya da ikisinin karışımıdır. Buna karşın hiçbir insan faaliyeti

¹ Çünkü politik olan bir nevi toplumsal yapının temsilidir. Demokratik ülkelerde seçmenler daha doğrusu seçmenlerin çoğu, nasıl yönetilmek istediklerine kendileri karar vermektedirler, bunun temsiliyeti ise seçimlerdir. Bu açıdan politik yapının toplumsal bir temsili olduğunu ve bunların birbirinden ayrı düşmediğini belirtmek çok da karşı çıkılmayacak bir argüman olarak karşımızda belirlemektedir.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Eşref, A. S. “Edebiyat Öğretiminde İslam İlke ve Yöntemleri”. Der: S. Hüseyin Nasr (1998) *Felsefe, Edebiyat ve Güzel Sanatlar* (içinde). Çev: Hayriye Yıldız. İstanbul; Akabe Yayınları.

tamamen iyi veya tamamen kötü de değildir, çünkü mutlaklık insanoğluna has bir özellik arz etmez, bizzat kararsız olanın kendisi zaten insanoğludur.

Edebiyatçı, Yazar ve Siyaset

Başta ki edebiyat tanımlamamıza geri dönersek, yani edebiyatın insan faaliyetlerinin bir biçimi olarak açıkladığımızı ve J. P. Sartre'ın da "Edebiyat Nedir?" sorusuna verdiği bir kitaplık¹ cevabı hatırlarsak, insanoğlu ile ilgili yukarıda belirttiğimiz ifadelerin, aslında edebiyat ve edebiyat dünyası içinde geçerli olabileceğini vurgulayabiliriz. Çünkü bir edebiyatçı ya da yazar, deneyimleriyle edindiği hayat kavramını kutsal kabul ederek, kendince bir yaşamsal hayal yaratır. Bir yazar, hayatın gerçeklerini yanıtlar ve Gerçek'in sezgi ile anlaşılan sonucunu okuyuculara sunar. Bu sonuç, daima deneysel gerçeği simgeleyen hayatın bazı çekici biçimsel araçlarıyla sunulur. Böylece gerçek, güzelliklere benzemekte ve bizi, yazarın varoluş kavramına kadar götürmektedir. Belki de bu aşamada bazı gerçeklikler tahrif olma durumuna uğrayabilmektedirler. Gerçeklik, insanoğlunun fitratında mutlak bir gerçekliği ifade etmediği için, edebiyatçı da bunun eksikliğini hissedebilir ve kendisine buyurması için bir norm veya bir dünya yaratmaya çalışır. Ya da gerçek hakkındaki tarafsız anlayışına bağlı kalır ve bu anlayışa ne evrensellik ne de bütünlük rolünü verir. Bu aşamada bir gerçeklik oluşturabilmek adına, edebiyatçı, edebiyatın siyasal işlevselliğine ve etkililiğine başvurabilir. Ve bu gerçekliğe uyararak insanın formunu bozabilir².

Ayrıca yazar, kendisinin ve okuyucusunun arasındaki yakınlaşmanın yetersizliğinin farkına varır ve sanatkârane bağlantı için artık bir dil bulmak amacıyla deneyimlerini incelemeye başlar. Geleneksel deneyimlerini kolaylıkla kaynak olarak kullanabilir ve ortak bir özelliği olan toplumun kuvvetlerinde bulunan sembolü kullanır. Bunun içinde siyasi hürs da yer alabilmektedir. Fakat toplumsal duyarlılık ayrımı manevi bir bağlılık eksikliğine sebep olmaktadır. Sürekli değişen toplumsal ricadan da, bir kimsenin kültürünün ilk geleneğiyle bir çelişki içine girer. Yazar ve

¹ Bu ifade de J. P. Sartre'ın, Can Yayınları tarafından yayınlanan ve Bertan Onaran'ın Türkçeye kazandırdığı, *Edebiyat Nedir* adlı eserine gönderme yapılmaktadır.

² Büyük bir yazar, çeşitli imkânları, tercihleri ve nitelendirilmiş kavram ile anlayışların olanaklarını fark etme yeteneğine sahiptir. Fakat ancak son bir hedef ve mükemmel bir çatı olduğu zaman, bu başlangıç; gelişme, başarı, büyüme ve gerçekleşme gösterebilir. Aksi takdirde hiçbir yönü olmaksızın gezinir durur. Daha fazla bilgi için bkz. Eşref, A. S., *a.g.m.*, s. 50. Bu konu ile ilgili olarak İ. Güvenç Kaya, edebiyatçı hakkında şu analizde bulunur: "Aslında yaşadığı dönemin insanının sosyal ve psikolojik konumunu, yaşadığı çevresini, toplumsal oluşumunu kendi dünya görüşü ve estetiği içinde yoğurarak yeniden biçimlendirip, yine topluma savunmaktan başka bir şey yapmamıştır ki". Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, İ. G. (2006) *Divan Edebiyatı ve Toplum*. İstanbul; Donkişot; Güncel Yayınları.

Adem PALABIYIK

okuyucuyu kendi ruhunda kesinlik, güvenlik ve ölümsüzlük bulmaya teşvik eden ve yazarın derin kişisel bir ortamda fikirlerini ve görüşlerini formüle etmeye mecbur eden de bu çelişkidir. Edebi entelektüelin siyasallaşması da, benimsediği entelektüel disiplindeki gerilimden kaynaklanmaktadır. Çünkü benimsenen disiplinler de siyasallaşmış ve “amaca hizmet etme” aleti haline gelmiş ya da getirilmiştir. Julien Benda bu duruma şöyle açıklama getirir: “Aydınlardaki bu değişikliğin nedenlerini özetlersem; siyasi çıkarların istisnasız bütün insanlara yüklenmesi, gerçekçi ihtirasları besleyebilecek konular üzerinde artan tutarlılık, eğitimlerin siyasi bir rol oynama arzu ve olasılığı, kendi şöhretleri uğruna her gün daha endişe verici bir hal alan sınıf oyunu oynamaları ihtiyacı, aydınların burjuva ve bu sınıfın kibirlerini edinme yönünde gelişen eğilimleri ve entelektüel disiplinindeki gerileme”¹. Toplumsal bilinç, toplumun esenlik içinde varlığını gelecekte de barış ve düzen içinde sürdürecektir, üyelerinden her birinin can, mal ve nesil emniyetini koruyup gözeticek siyasiler arar. Onlar sayesinde kişi; hem herkesle ortak olur hem de hiç kimseye bağımlı kalmadan özgürce yaşayabilir.² Edebiyatist³ entelektüeller de bu görevi üstlenmeye adaydırlar. Hatta N. Göle’nin bahsettiği “toplumsal mühendislik” sanki edebiyatçıların kendilerine ve eserlerine geçmiştir. Çünkü kitaplarına yazdıkları, toplumsal hayat ve bilincin ürettikleridir. Böylece edebi karakter, siyaseti en başta bir sorun çözme sanatına dönüştürmeye çalışır. Aslında edebi yönü güçlü olan edebi entelektüellerden bu rolü üstelenmesi de istenmiyor. Fakat edebi kimlikler ahlâki, teorik ve siyasi seçimi yoluyla, bu evrenselliğin bilinçli ve gelişkin biçiminin taşıyıcısı olmaya özenmektedirler.

Edebiyat ve Siyaset İlişkiliği

Yazarlar, yazılı şeylere ihtiyacımız olduğu için yazmak zorunda değil, sadece yazar olmak için yazmak zorundadırlar. Çünkü insanlar, yazara

¹ Benda bu satırlardan sonra şu açıklamayı yapar: “Görüleceği üzere bu nedenler, içinde bulunduğumuz çağın en derin ve genel karakteristiği olan belirli fenomenlerden kaynaklanmaktadır. Aydınların siyasi geçerliliği, bir kısım insanın geçici hevesinden kaynaklanan üstünlük bir olgu olmanın çok ötesinde, bana modern dünyanın özüyle hayli bağlantılı görünmektedir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Benda, J. (2006) *Aydınların İhaneti*. (Çev: Cem Soydemir), İstanbul; Doğu Batı Yayınları. s, 58.

² Ayrıntılı bilgi için Bkz., Karadeniz, A. “Siyaset Sanatı Üzerine Aykırı Düşünceler”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi -Hayat, Edebiyat, Siyaset-* (içinde), 2004, Ankara; Hece Yayınları. Sayı: 90-91-92. s, 25

³ *Edebiyatist* kavramıyla kastedilmek istene durum, edebiyatçı bir kimliğin savunulmasıdır. Bu durum bir paradigmaya karşılık gelmemektedir fakat söylemin esasını oluşturan olgunun edebi bir nitelik taşıdığı ifade edilmek istenmektedir. Burada rasyonel bir olguyu savunan bir kişinin rasyonalist olduğu ya da Marx’ı görüşleri savunan bir kişinin Marxist olduğu gibi örnekler akla gelebilir. Fakat bunlar felsefi argümanlarca birer paradigmadır. Edebiyatist kavramı ise paradigmadan farklı olarak ifadelerin temelini oluşturan edebi bir söyleme karşılık gelmektedir.

benzer bir şeye ihtiyaçları olduğunu zannederler. Edebiyat sadece edebiyatta vardır - orada ilk yoktur, sadece taklitçi vardır. Gerçek taklit edilmez aksine anlatım tutumu taklit edilir. Edebiyatın amacı anlatımdır, onun içeriği değildir. Edebiyatın görevi ve önemi, anlatım geleneğini devam ettirmekte yatmaktadır, çünkü yaşam şartlarını ancak anlatarak yenebiliriz. Bu bir mizaç mıdır yoksa yüzyıllar içerisinde alıştığımız bir durum mudur, bu önemsizdir¹. Bir edebiyatçı bunları başarabildiği ölçüde aynı zamanda entelektüelleşir. Entelektüelin siyasallaşması geleneksel olarak iki şeyden hareketle oluyordu: Burjuva toplumunda, kapitalist üretim sisteminde ise bu sistemin ürettiği veya dayattığı ideolojiyi (.) içinde bir entelektüel olarak konumundan veya belli bir hakikati ortaya çıkardığı, hiç algılanmadıkları yerlerde siyasi ilişkileri göz önüne serdiği ölçüde kendi söyleminden hareket eder. Entelektüel hala hakikati görmemiş olanlara, hakikati söyleyemeyenler adına, hakikati söyler². E. Said'e göre ise entelektüel, temsil etme sanatını görev edinen, dili iyi kullanan ve dile ne zaman müdahale edeceğini bilen ve yalnızlık ile saf tutma arasında bir yerde durabilen kişidir³. Bu çerçevede hakikatin iktidarın dışında ve ona karşı bir şey olarak algılandığını belirtebiliriz. Edebi entelektüel ise bu anlamda kitlelerde ayrı bir yerde durur, çünkü o evrensel bir hakikatin bilincinde olduğu için "evrenselin sözcüsü"⁴ konumundadır. Fakat bu Edebiyatist entelektüel, evrensel gücü sayesinde taraf kazanmaya başlar ve bu da onun kazandığı tarafa yönelerek o taraf içerisinde bir siyasi boyuta entegre olmasına neden olur. Böylece edebi entelektüel bir imaj oluşturur. Ellul'un belirttiği gibi, imajlar eskiden veya klasik eğitimce geliştirilenden farklı bir entelektüel süreç üretmezler, aslında bu sözün tam tersi bir durum arz etmektedir, günümüzde. İmaj entelektüeli değil entelektüel imajı üretmektedir⁵. Böylece edebi entelektüel,

¹ Peter Bichsel bu vurguyu yaparken şunları da belirtir: "Yaşamın gayesi hakkında dini ve felsefi açıklamalar vardır. Edebiyat ise mutlak anlamlılığın açıklanmasıdır. Ben anlatabildiğim için ben'im, anlatabildiğim için varlığımı sürdürüyorum. Şüphesiz hikâyeler bizim yaşamımızı kurtarmayacaklar ancak onu dayanılır yapacaklar." Ayrıntılı bilgi için bkz. Bichsel, P. (2000) *Edebiyat Dersleri* (Çev: Ahmet Sarı- Dr. Şahbender Çoraklı), Erzurum; Babil Yayınları. s, 17.

² Michel Foucault, bu söyleminde haklıdır. Çünkü ona göre entelektüel başkaldırı ve bu başkaldırı, entelektüele hem iktidar karşısında evrensel bir sözcülüğü hem de siyasal alanda bir işlevselliği kazandırmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Foucault, M. (2005) *Entelektüelin Siyasal İşlevi* (Çev: Işık Ergüden- Osman Akınhay- Ferda Keskin). İstanbul; Ayrıntı Yayınları, s, 75-87.

³ Bkz. Said, E. W. (2004) *Entelektüel* (Çev: Tuncay Birkan) İstanbul; Ayrıntı Yayınları, s, 21-39.

⁴ "Evrenselin Sözcüsü" ifadesi, doğrudan Edebiyatın kendisine gönderme yapmaktadır. İnsan hakları gibi Edebiyat da tüm dünyada ortak bir zeminde buluşabilmektedir. Farklı dilleri konuşan lakin ortak söylemler dile getiren entelektüellere hepimiz şahit olmuşuzdur. Edebi entelektüelleri de bu kategori içerisine dâhil edebiliriz. Kitleler açısından kazandıkları güç - söylem gücü- onlara evrensel boyutta konuşabilme hakkı da vermektedir.

⁵ Jacques Ellul, Entelektüel Süreç adlı bölümde şu açıklamayı yapar: "Bu süreç, bütünüyle yeni olduğunu söylemeksizin işler; gayet tabii, görme de mevcuttu, insanlar kendi imajlarını kendileri seçtikleri için, onlara aynı zamanda imajlar vasıtasıyla da öğretiliyordu ve bu tür bir düşünme tarzına

toplum içerisinde tarafsız açıdan bir güç elde eder, bu gücü, onun edebi ifade gücüne dayanmaktadır¹. Güç sahibi olmak daha özgür olarak eyleyebilmek demektir; ancak güç sahibi olmamak ya da başkalarından daha az güç sahibi olmak, kişinin seçim özgürlüğünün başkalarınca alınmış kararlar tarafından sınırlanması anlamına gelir². Yani edebi entelektüelin gücü sayesinde güçsüzler karşısındaki konumu işlevsel açıdan genişler. Bu tür soyut sistemlerin gelişimiyle, kişilik dışı ilkelere ve kişinin tanımadığı insanlara duyulan güven, toplumsal varoluş için vazgeçilmez bir hale gelir. Bu türden kişiselleşmiş güven, temel güvenden farklıdır. Güvenilecek birilerini bulmaya yönelik güçlü bir psikolojik gereksinim vardır³. Toplumun bir organizma olarak kavranışı, organizma kavramının zorunlu olarak değişimi de içerdiği gerçeğini gözden uzak tutmazsak değişime karşı olmamayı gerektirmektedir⁴. Böylece edebi korumacılığı içeren edebi entelektüel durumu bir heves olarak yavaş yavaş ortaya çıkar. Burke, bireyin kendini ve toplumu koruma merakının doğal olarak ve aklın mücadelesi olmadan gerçekleştiğini iddia eder. Ona göre, tutkular bireyin hayalinden çıkmakta, akıl, sadece algılanan şeyleri analiz etmekte önemli olmaktadır. Aklı nihai yargıç olarak görmeyen Burke, onu, deneyimleriyle

giriyorlardı." Fakat Ellul'un bu açıklaması da bir sorun vardır, çünkü imaj seçilmez, imaj olağan durum içerisinde yaratılır. Seçilen şey imaj olmaktan çıkmıştır, imaj olan şey tip'tir. Sosyolojik anlamda tip, toplumsal olandan farklı olan ve ilgi çeken anlamındadır. Ellul'un bu konudaki yorumları için bkz. Ellul, J. (2004) *Sözün Düşüşü* (Çev: Hüsamettin Arslan), İstanbul; Paradigma Yayınları. s, 266.

- ¹ Kendi kitabımda bu konuya değindiğim zaman, bana, ön yargılı olduğumu söylemişlerdi. Fakat ilginçtir ki zaman beni bu konuda haklı çıkardı. Bkz. Palabiyik, A. (2006) *Sosyologun Günlüğü*, Van; Ahenk Yayınları, s, 197-209.
- ² Hükmettiği kaynakların, A'nın B'ye A tarafından tespit edilmiş amaçlara erişmek için zorunlu davranış biçimleri dayatmasına izin verdiğinde; başka bir ifadeyle bu kaynaklar, A'nın B'nin amaçlarını A'nın amaçlarına erişmesinin araçları haline getirmesine ya da aynı anlama gelmek üzere, B'nin değerlerini A'nın kaynaklarına dönüştürmesine izin verdiklerine A'nın B üzerinde güç sahibi olduğunu söyleriz. B'nin amaçları başka birinin kaynakları olduğunda ve bu yüzden başka birinin amaçları için bir araç olarak kullanıldığında, B'nin seçim özgürlüğünden çok ciddi tavizler verilmiş olur. B'nin eylemleri artık özerk değildir, güdümlü hale gelmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Bauman, Z. (2006) *Sosyolojik Düşünmek* (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- ³ Buna rağmen modern öncesi toplumsal konumlara oranla, kurumsal olarak örgütlenmiş kişisel bağlantılar eksiktir. Buradaki konu, asıl olarak önceleri günlük yaşamın ya da "yaşam dünyasının" parçası olan birçok toplumsal karakteristiğin çekilip çıkartılarak soyut sistemlerin içine dâhil edilmiş olması değildir. Daha çok, gündelik yaşamın doku ve yapısının geniş toplumsal değişkenlere bağlantılı olarak yeniden biçimlendirilmiş duruma gelmesidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Giddens, A. (2004) *Modernliğin Sonuçları* (Çev: Ersin Kuşdil), İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- ⁴ Bu paragraf şöyle devam etmektedir: "Whitney (1997: 508)'in de belirttiği gibi eğer toplum bir organizma gibiyse, bunu bir değişimin olacağı (düşüncesi) izler. Ancak bu, nasıl değişimdir? Organizmanın, özellikle de insan organizmasının yavaş ve ılımlı bir değişimle büyüyüp geliştiği açıktır." Bkz. Özipek, B. B. (2005) *Muhafazakârlık- Akıl, Toplum, Siyaset-*, Ankara; Kadim Yayınları. s, 82.

ortaya çıkan ön yargıyla sınırlandırmaktadır. Çünkü akıl, insanoğlunun sosyal şartlarında ortaya çıkan isteklerine bağlıdır. Aklın, tutkularından bağımsız olduğunu söylemek, sosyal ilişkilerin bağını koparmak demektir. Burke'ye göre akıl ancak iradelerimizin eseri olabilir. Böylece bireyin yüce ve güzel olarak tanımlanan politik davranışlarının niteliği akıldan değil, insanoğlunun tutkularından doğmaktadır¹. Edebi bir şahsiyetin bu tutkularından kurtulamaması onun en büyük şanssızlığıdır. Çünkü düşünceler, buldukları çağın bir şekilde temsilcisidirler. Herhangi bir düşünce gibi siyasi düşünce de ancak ortaya çıktığı zaman, mekân ve kişilik bağlamıyla ilişkisi kurularak tamamen anlaşılabilir. Fakat büyük bir düşünürün düşüncesi, zorunlu olarak veya muhtemelen kendi çağına ait düşüncenin "temsilcisi" değildir. Belki de onlar, sapkın ve temsil ehliyeti bulunmayan kişilerdir. Bu tür durumlar herhangi bir edebi eser ile vurgulanabilir. Edebi yapıtların biçimsel, sınırlı analizi kültürü geçerli kılmaktadır. Kültür de hümanisti, hümanist de eleştirmeni ve bütün bunlar da Devlet'i geçerli kılar. Böylece otorite kültürel süreç sayesinde korunur. Kültürel bir fail olarak edebiyatın iktidarla girdiği fiili suç ortaklarına karşı gittikçe körelmiş olduğu da doğrudur. Anlamamız gereken ilk durum budur². Bu kültürel süreç içinde edebiyat, sürekli bir yeniden üretim olmasıyla, kurgusal zaman ve uzamlar içerisinde yaşamın havzası olan toplumsal da durmadan üretir aslında. Edebiyatın toplumsal niteliği aşikâr kıldığında, onun toplumsala özgü bir yığın değer, eylem ve kuram tarafından etkilendiği ve biçimlendirildiği; bunun karşılığında da edebiyatın, topluma ait değerleri, eylemleri, kuralları etkilediği ve karşılıklı etkileşimin süregelen bir nitelik arz ettiği kabul edilir. Bu açıdan edebiyat ile toplum arasında cereyan eden ilişkinin dinamik bir süreci inşa ettiğini bilmek, edebiyatın, o toplumun kültürel yapısını oluşturan dini, ideolojik ve siyasal gibi unsurlarla etkileşim içerisinde olduğunu bilmek demektir. Bu açıdan edebiyat ve siyaset arasındaki etkileşimin en önemli kaynaklarından

¹ Burke ile birlikte muhafazakâr siyasal düşünce, değişme potansiyeli içinde olan toplumlara ilham kaynağı olarak, toplumsal kargaşayı önlemeye çalışmıştır. Bkz. Akkaş, H. H. (2004) *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Ankara; Kadim Yayınları. Burke'ün yaşamı, kafa yapısı ve edebi tarzıyla örneklendirdiği düşünce ve yelemin, duygu ve aklın, tutku ve dünyasının birliğinde; insanın bütün doğasına dayanak olarak ortaya koyduğu şeyin doğru olduğuna ilişkin ahlaki inancını da ve topluluğun geçmiş ve gelecek ile insanın güçlerinin tamamına değer verdiğinde gerçek bir ilerleme ve birliği gerçekleştireceğine olan siyasi inancındandır. Bkz. Parkin, C. W. "Burke ve Muhafazakâr Gelenek" Der: David Thomson, (2002) *Siyasal Düşünce Tarihi* (içinde) Ed: Serdar Taşçı. İstanbul; Metropol Yayınları. s, 168.

² Bu satırlar üzerinde vurgu yapan E. Said, paragrafa şöyle devam eder: "Bu durumun o dokuzuncu yüzyıl boyunca kültürel söylem tarafından nasıl oluşturulduğunu düşünelim: Akla hemen Arnold, Mill, Newman, Coryle, Ruskin gibi insanlar geliyor. Bence en ilginç, kültürün kırımına uğramış bir sözel girişim haline gelmesidir, bu girişimin Devlet'le kurduğu ilişki hiçbir zaman yeterince vurgulanmamış, yeterince anlaşılammıştır." Bkz. Said, W. E. (2002) *Kış Ruhu* (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul, Metis Yayınları. s, 187.

Adem PALABIYIK

birinin *toplumsal durum* olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Çünkü tüm bunlar toplumsalın sınırları içinde icra edilmektedir.

Edebiyat ile siyaset arasındaki ilişkinin zorunluluğu biraz da, sanatçının tamamlanmamış bir taslak gözüyle baktığı dünyayı kendince tanıyabilmek amacıyla aldığı tavır da; başka bir deyişle dünyada olup bitenler karşısındaki duruşunda gizlidir. Çünkü bu tavır ya da duruş sanatçının siyasallığından (ideolojikliğinden, dindarlığından, vb.) başka bir şey değildir.¹ İnsanı ve hayatı ıskalayan siyasetin birincisi kadar önemli diğer sorunlu bir alanı ise, siyasetin modern dönemde ideolojik duvarlar içinde sistematize edilmesi ve buna bağlı kalınarak yeni algılama biçimlerinin oluşturulmasıdır.²

Edebi Söylem ve Siyasi Vurgu

Analiz edilmesi gereken başka bir durum da edebi terimler, yani kelimeler. Çünkü kelimeler iki türlü ele alınır: Birinde kelimeler beylik işareti olarak kullanılır. Kelimeden anlattığı şey atlanır ve kelimeler birtakım anlamlar ve düşünceler kurmak için bir araya gelir. İkinci durumda ise, kelimeler, tıpkı birer nesneymiş gibi, ağaçmış, kuşmuş gibi düşünülür. Bu durumda kelime, anlamından ayrılmaz, anlam ona bir can gibi işler; o zaman kelimeler düşünceler kurmak için bir araya getirilmez, aralarında çok başka bağlantılar kurulur, doğal diyebileceğimiz durumdur, bu³. Edebi siyasal entelektüellerin seçtikleri yol birinci yoldur. Mesela Fransız yazar Georges Bataille, bir eserine şu vurguyu yapar: “Edebiyatçı/Sanatçı aslında bir çilekeştir, fakat ters yönde işleyen bu çile, insanı bütün nimetlerden el çekmeye değil, tam tersine bütün yasakları, özellikle de büyük iki yasağı, yani şehvet ve ölümü aşmaya götürür”. Kelimeler ile kendisine bir beylik kurmayı amaçlayan Bataille, komünizm ile Kafka arasında beliren bir siyasal olaya yine aynı eserinde vurgu yapar: “Savaştan kısa bir süre sonra haftalık komünist bir dergi (*Action*), şaşırtıcı bir konuda anket açtı. Kafka yakılmalı mı? Ankette yer alan soru buydu. Bu o kadar çılgınca bir soruydu ki, öncesinde sorulması gerekeni bile hiçe sayıyordu: Kitaplar yakılmalı mı? Ya da genel olarak, ne tür kitaplar yakılmalı? Sonuçta hangi soru sorulmuş

¹ Bkz, Cemal, A. (2000) *Sanat Üzerine Yazılar*, İstanbul; Can Yayınları. s, 63.

² Bkz, Özkul, M. M. “Siyaset Sarmalında Hayat”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi -Hayat, Edebiyat, Siyaset-* (içinde), 2004, Ankara; Hece Yayınları. Sayı: 90-91-92. s, 54.

³ Bu iki durum arasında bir salıntı vardır. Edebiyat insanlığın durumuna sıkı sıkıya bağlı bir şeydir, böyle olunca da, insanların bütün sorumluluklarını içine alır, ötekine göre, halk arasında söylendiği gibi edebiyat yapmak, yani konuşmak için konuşmaktır. Böylece edebiyatın ne olduğu pek iyi bilinmediği için, yazarlar arasında bile geçen akça bir düşünceye göre, yazar sorumsuzdur. Bkz. Sartre J. P. “Yazarın Sorumluluğu” Der: Emin Özdemir, (1990) *Düşüncenin Toprağı* (içinde) Çev: S. Eyyüboğlu- V. Günyol. İstanbul; İnkılâp Kitabevi. s, 119.

olursa olsun dergi redaktörlerinin kurnazca bir seçim yaptığını kabul etmeliyiz... *Action*, bu anketi değerlendirme kapsamına girememiştir; bu cevabı veren yazarın ta kendisiydi"¹. Aslında dünyevi olgulardı belki de yazarları ya da edebiyatçıları siyasi emellere yönelten. Bu olgu din, ekonomi ve diğer birçok önemli kavramlar dâhilinde ortaya çıkmaktaydı. Özellikle kiliselere karşı eski imparatorlar bile, kendi dönem sanatçı/edebiyatçıları kullanmaktaydılar. Mesela XII. ve XIII. Yüzyılları döneminde yaşamış Goliardlar denilen entelektüel bir grup vardır. Bu entelektüel grup papaya karşı olabilmek için o dönem içerisinde imparatorluk partisi içerisinde yer almışlardır. Şiirleri, geleneksel hale gelmiş ve sertliğinden arınmış bir temayla yetindikleri durumlarda bile, papalık karşıtı taşlamaların başlangıcını oluşturmuşlardır². Ta o dönemden bu zamana kadar ilerleyen dünyada, edebi ifadelerin siyasal dünya içine sızmasında değişen tek şey ifade tarzıdır. Lukes bu olguya siyasallaşan/siyasal bireycilik diye bir etiket koymuştur. Çünkü siyasal bireycilikte esas olan "bağımsız bilinç merkezleri oluşturma", kendi istek ve tercihlerinin yaratıcıları ve arzuladıkları, hedefledikleri şeylerin gözlemlenmesiyle, bunlara başvurulmasıyla özdeş gibi görülecek öz çıkarların -ideolojik anlamda- en iyi yargıçları olan bağımsız ve ussal 'varlıklar'dır. Edebiyatçı için düşünceler, tıpkı malların ücretlerle birlikte var olması gibi, kendi toplumsal kategorileri dille var olurken, kendi özelliklerinden yitirecek bir biçimde dile dönüşmezler. Düşünceler, dilden ayrı varolamaz³. Düşünceleri ifade ediş tarzı, bu

¹ Kafka zaten hayattayken vasiyetindeki en büyük isteği kitaplarının yakılmasıydı, diyor Bataille ve şunları ekliyor: "Yazarlar içinde belki de en açık göz olanı Kafka'ydı. En azından hiçbir zaman oyuna gelmedi! Öncelikle şunu belirtmeliyiz: Çağdaş yazarların pek çoğunun aksine, yapmak istediği şey yazarlıktı. İsteddiği edebiyatın, beklediği doyumu veremeyeceğini anladığı halde hiçbir zaman yazmaktan vazgeçmedi. Vaat edilen toprak Musa için neyse, edebiyat da Kafka için oydu." Bkz. Bataille, G. (1997) *Edebiyat ve Kötülük*. (Çev: Ayşegül Sönmezsoy) İstanbul; Ayrıntı Yayınları. s, 115-116. Kafka'nın edebiyatçı siyasi yönü hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. Janouch, G. (2000) *Kafka ile Söyleşiler*. (Çev: Kamuran Şipal) İstanbul; Cem Yayınevi.

² Goliardlar, XII. Yüzyılın karakteristik olan toplumsal hareketliliğinin ürünüdürler. Kentli, köylü hatta soylu kökenli olan bu kişiler öncelikle gezgin olup nüfus patlamasının, ticari canlanmasının, kentlerin inşa edilmelerinin feodal yapıları havaya uçurduğu; köklerinden kopanları, cürekârları, mutsuzları yollara düşürüp bu yolların kavşak noktaları olan kentlere yığıldığı bir dönemin tipik temsilcileridir. Goliardların şiirinin erken Ortaçağ düzeninin tüm temsilcilerine, ruhbanaya, soyluya, hatta köylüye saldırması anlamlıdır. Goliardların kilise içindeki gözde hedefleri, toplum yapılarına, toplumsal, siyasal ve ideolojik olarak en sıkı sıkıya bağlı olan kişilerdir: Papa, piskopos, keşiş. Bu yüzden Goliardlar imparatorluk partisi içinde yer almışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Goff, J. L. (2006) *Ortaçağda Entelektüeller* (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul; Ayrıntı Yayınları. s, 45-53.

³ Düşünceyi, mübadele edilecek bir araç/aracı haline getiren sosyolog ve filozof Karl Marx'tır. Marx, felsefesinin temelinde materyalizmi, sosyolojisinin temelinde de ekonomik ilişkileri yerleştirdiği için, onun edebi dünyaya yaklaşımı da taraflı, özellikle burjuva ve işçi sınıfı ayrımına dayanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Engels, F.- Marx, K. (1990) *Sanat ve Edebiyat Üzerine*, (Çev: Aziz Çalışlar) Ankara; Ekim Yayınları. s, 89. Ayrıca Marx Sosyolojisi

Adem PALABIYIK

anlamda kavramların ne kadar ustaca kullanılabilmesine bağlıdır. Kavramlara hükmedebilme, edebi entelektüelin kitleleri peşinden sürükleyebilmesine de neden olmaktadır. Balzac, Stendhal, Steinbeck, Dostoyevski ve Gorki ilk verebileceğimiz örneklerdendir veya Yaşar Kemal, Orhan Pamuk, Nazım Hikmet ve Necip Fazıl Kısakürek, bütün bu saydığım olguları becerebilen edebi entelektüellerdendir.

Sonuç Yerine

Etik, siyasal olarak tanımlanan adaleti yargılama hakkı olduğunu iddia ediyor¹ ve Devletin kendisinin kurallarına, etik kurallara uymasını istiyor diyor Bauman. Edebiyat da edebiyat etiği de artık diğer toplumsal kurumlar ve dinamiklerle olduğu gibi siyasetin kendisiyle ve onun açılımlarıyla da ilişki içerisinde. Toplumsal yapının dinamikliğinin nedeni, toplumsal yapının kurucu öğelerinin etkileşime, dönüşüme ve değişime açık olmasından kaynaklanmaktadır. Hiçbir toplumsal ve kültürel öge sadece kendinden hareketle açıklanamaz. Nihai noktada toplumsal bir üretim olan edebiyatın toplumsal çerçevesi de çizilirse daha iyi anlaşılacaktır. Sanatçı sürekli bir etkileşim içerisinde bulunduğu için, çoğu zaman statükoyu da elinde bulduran iktidardan yine çoğu zaman ayrı düşünülemez. İlk siyasal örgütlenmeler, devletler, krallıklar, hanedanlar ya da güçlü olanlar, aydınlar ve sanatçılar kümesini, hükümlerinin her döneminde kendi egemenlikleri altında bulundurmak istemişlerdir.

O halde taklit edilenler (sanatçılar/edebiyatçılar), taklit edildiklerine göre buradan zorunlu olarak şu sonuç çıkar: Eylemde bulunanlar ya iyi ya da kötüdürler; insanlar, karakter bakımından iyi ya da kötü olmaları bakımından birbirlerinden ayrıldığına göre bütün ahlaksal özelliklerimiz dönüp dolaşıp sonunda bu iyi-kötü karşıtlığına varır². Bu iyilik ya da kötülük aslında edebi entelektüellerin rol ve sorumluluklarında da yatmaktadır. Berna Moran'ın belirttiği gibi, bir edebiyat rotası çizilebilir önemli olan. Çünkü edebi entelektüellerin rol ve sorumluluğundan

1 için bkz. Marshall, G. (2005) *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara; Bilim ve Sanat Yayınları. Ek bilgi için bkz. Aron, R. (2004) *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev: Korkmaz Alemdar) Ankara; Bilgi Yayınevi.

¹ Bauman, adaletin aslında etik bir oluşumun neticesi olduğunu ya da olması gerektiğini ve günümüz dünyasında adaletin, siyasal olarak tanımlanabildiği için, en baştaki çıkış noktasından, yani ahlaki kurallardan uzak düştüğünü ısrarla vurgulamaktadır. Bkz. Bauman, Z. (2000) *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, (Çev: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yay.

² İyi ve kötü ayrımını yapan Aristo, bunların temeline taklit edilenlerin iyiliğini veya kötülüğünü yerleştirmiştir. Öyle ki dönüp dolaştığımızda yine iyiliğin veya kötülüğün temeline varmaktayız. Daha fazla bilgi için bkz. Aristoteles (2002) *Poetika*, (Çev: İsmail Tunah) İstanbul; Remzi Kitabevi. s. 13.

bahsederken temel ilgi noktamız onların ideoloji yaratmadaki ve ideoloji tahlilindeki rolleri olmalıdır¹. Bahsedilen ideolojiler toplumun bir nevi kaldıraç olmalıdır, yani yanlış olan bir tarzı tamamen inkılâba uğratacak, tutku ile dolu olarak birtakım temel doğruları getirecektir. Bir nevi bu ideolojiler sosyal kaldıraç görevini görmek zorundadır. Bunu yapmayan edebi entelektüel, siyasi işlevselliğe adım atmamalıdır. Çünkü iki olumsuz neticeye yol açabilmektedir: İlki, güce ulaşan bir siyasallaşmış edebi entelektüel, geleceğe güvenle bakmaya ve müreffeh bir hayat sürmeye başladığında, artık kökten değişim tellallığı yapan ideolojilere rağbet etmeyecektir. Böylece âlim olan edebi entelektüel, yanlış değerleri savunup, topluma küsen ve akabinde de siyasi rolünü kaybeden fikir adamlarının yerini almış olacaktır ve bu da sahip olduğu ideolojik kitlelerin de yanlış tarafa kaydırılmasına neden olabilmektedir. İkinci olarak ise düşülebilecek bir ahlaki –etiksel– yanlışlıktır. Esasen, her çeşit arzular saadete ulaşmaz değildir; yeter ki vicdanımız en iyi olduğuna hükmettiğimiz şeyleri yapmak için hiçbir zaman karar ve fazileti eksik etmediğimize şahitlik etsin; böylece bu hayatta memnun olmamız için yalnız fazilet yeterlidir. Fakat fazilet, akılla aydınlanmadığı zaman yanlış olabilir, yani iyi yapmak irade ve kararı, bizi iyi sandığımız kötü şeylere de götürebilir². Oysa akıllı doğru kullanma, iyinin doğru bir bilgisini vererek faziletin yanlış olmasına engel olduğu gibi hatta faziletle meşru zevkler arasını bularak onları tatmamızı kolaylaştırdıktan başka, bize tabiatımızın hal ve şartını da öğreterek, arzularımıza bir sınır da koyar. Böylece itiraf etmek lazımdır ki insanın en büyük saadeti aklını doğru kullanmasına bağlıdır³. Ve dolayısıyla bunu

¹ Chomsky, bu açıklamayla birlikte insanın aklına hemen de Daneil Bell'in geldiğini ifade eder. Bell, Marx'ın ideolojiye bakış tarzını "sınıf çıkarlarını gizlemeye mahsus bir maske" olarak ele alıyor ve özellikle de, Marx'a göre burjuvazinin 'kendinin kurtuluşuna giden özel şartların genel olarak modern toplumun kurtuluşunu da getireceği ve sınıf savaşını önleyeceği' yolundaki inancını alıntılıyor. Sonra da diyor ki: "ideoloji en azından Batı'da kökü kurmuş bir şeydir, bunun nedeni de mutabakattır. Yani her refah devleti mutabakatı ki herhalde burada kamu yönetiminde ihtisas sahibi uzmanlar öncü rol oynayacaklardır. Bu bağlamda Bell, ideolojinin bir 'toplumsal kaldıraç' olmasından da söz eder. Daha fazla bilgi için bkz. Chomsky, N.(1994) *Modern Çağda Entelektüellerin Rolü*, (Çev: Selahattin Ayaz) İstanbul: Pınar Yayınları. s, 74-75.

² Fazilet ve akıl arasında kurulan bu ilişki, aslında günümüz dünyasını açıklama adına belirtilmiştir. Çünkü postmodern bir yapının beraberinde getirdiği bu handicap durumu, kavramların yeniden sorgulanması ve bu yüzden de yeniden izah edilmesi ihtiyacı doğurmaktadır. Bu yüzden herhangi bir kavramın günümüz dünyasında açıklanması ya da yeniden yorumlanması akli öğelerinde yeniden bu açıklamanın içinde yer almasına ve yeniden akli süzgeç içerisinde geçmesine neden olmaktadır. İnsan aklına yeniden güvenmeyeceksek, başka neye güvenebiliriz ki?

³ Descartes, ahlaki ilkelerini açıklarken özellikle aklın doğruluğuna vurgu yapmaktadır. Tüm bunları belirttikten sonra ahlaki durum için Seneca'yı öne sürer (atuf yapmak için) ve şunları belirtir: "*Bence Seneca, bize fazileti kullanmamızı kolaylaştırmak, arzu ve ihtiraslarımızı düzenlemek ve tabii saadeti tatmak için bilinmesi gereken başlıca hakikatleri öğretmeli idi; bu onun kitabını, müşrik*

Adem PALABİYİK

edinmeye yarayan doğru öğrenim ve ideoloji, meşguliyetlerin en faydalısı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Etiksel açıdan yanlışla yönelmememize kaynaklık sağladığı için.

KAYNAKÇA

- AKKAŞ, H. H. (2004), *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Ankara; Kadim Yayınları.
- ARİSTOTALES (2002), *Poetika*, (Çev: İsmail Tunalı) İstanbul; Remzi Kitabevi.
- ARON, R. (2004), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev: Korkmaz Alemdar) Ankara; Bilgi Yayınevi.
- BATAİLLE, G. (1997), *Edebiyat ve Kötülük*, (Çev: Ayşegül Sönmezsoy) İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2000), *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları* (Çev: İsmail Türkmen) İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2006), *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- BAUDRİLLARD, J. (2003), *Sessiz Yiğınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu* (Çev: Oğuz Adanır) Ankara; Doğu Batı Yayınları.
- BENDA, J. (2006), *Aydınların İhaneti*, (Çev: Cem Soydemir), İstanbul; Doğu Batı Yayınları.
- BİCHSEL, P. (2000), *Edebiyat Dersleri*, (Çev: Ahmet Sarı- Dr. Şahbender Çoraklı), Erzurum; Babil Yayınları.
- CEMAL, A. (2000), *Sanat Üzerine Yazılar*, İstanbul; Can Yayınları.
- CHOMSKY, N.(1994), *Modern Çağda Entelektüellerin Rolü*, (Çev: Selahattin Ayaz) İstanbul; Pınar Yayınları.
- DESCARTES, R. (1992), *Ahlak Üzerine Mektuplar*, (Çev: Mehmet Karasan) İstanbul; MEB Yayınları.
- ELLUL, J. (2004), *Sözün Düşüşü*, (Çev: Hüsamettin Arslan), İstanbul; Paradigma Yayınları.

bir feylesofun yazabileceği, en iyi ve en faydalı bir eser kılabilirdi." Daha fazla bilgi için bkz. Descartes, R. (1992) *Ahlak Üzerine Mektuplar*, (Çev: Mehmet Karasan) İstanbul; MEB Yayınları. s. 35.

- ENGELS, F.- Marx, K. (1990), *Sanat ve Edebiyat Üzerine*, (Çev: Aziz Çalışlar) Ankara; Ekim Yayınları.
- EŞREF, A. S. "Edebiyat Öğretiminde İslam İlke ve Yöntemleri". Der: S. Hüseyin Nasr (1998), *Felsefe, Edebiyat ve Güzel Sanatlar* (içinde). Çev: Hayriye Yıldız, İstanbul; Akabe Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2005), *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (Çev: Işık Ergüden- Osman Akınhay- Ferda Keskin), İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- GİDDENS, A. (2004), *Modernliğin Sonuçları*, (Çev: Ersin Kuşdil), İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- GOFF, J. L. (2006), *Ortaçağda Entelektüeller*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul; Ayrıntı Yayınları.
- GÖLE, N. (2004) , *Mühendisler ve İdeoloji*, İstanbul; Metis Yayınları.
- JANOUCHE, G. (2000), *Kafka ile Söyleşiler*, (Çev: Kamuran Şipal) İstanbul; Cem Yayınevi.
- KARADENİZ, A. "Siyaset Sanatı Üzerine Aykırı Düşünceler", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi -Hayat, Edebiyat, Siyaset-* (içinde), (2004), Ankara; Hece Yayınları. Sayı: 90-91-92.
- KAYA, İ. G. (2006), *Divan Edebiyatı ve Toplum*, İstanbul; Donkişot; Güncel Yayınları.
- LUKES, S. (2006), *Bireycilik* (Çev: İsmail Serin) Ankara; Bilim ve Sanat Yayınları.
- MARSHALL, G. (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürücü) Ankara; Bilim ve Sanat Yayınları.
- MORAN, B. (1999), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul; İletişim Yayınları.
- MORAN, B. (2004), *Edebiyat Üzerine: Makaleler ve Röportajlar*, İstanbul; İletişim Yayınları.
- ÖZİPEK, B. B. (2005), *Muhafazakârlık- Akıl, Toplum, Siyaset-*, Ankara; Kadim Yayınları.
- ÖZKUL, M. M. "Siyaset Sarmalında Hayat", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi - Hayat, Edebiyat, Siyaset-* (içinde), (2004), Ankara; Hece Yayınları. Sayı: 90-91-92.

Adem PALABIYIK

PALABIYIK, A. (2006), *Sosyologun Günlüğü*, Van; Ahenk Yayınları.

PARKİN, C. W. "Burke ve Muhafazakâr Gelenek" Der: David Thomson, (2002), *Siyasal Düşünce Tarihi*, (içinde) Ed: Serdar Taşçı, İstanbul; Metropol Yayınları.

SAİD, W. E. (2002), *Kış Ruhü*, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul, Metis Yayınları.

SAİD, E. W. (2004), *Entelektüel*, (Çev: Tuncay Birkan) İstanbul; Ayrıntı Yayınları.

SARTRE J. P. "Yazarın Sorumluluğu" Der: Emin Özdemir, (1990), *Düşüncenin Toprağı*, (içinde) (Çev: S. Eyyüboğlu- V. Günyol) İstanbul; İnkılâp Kitabevi.

SARTRE, J. P. (2005), *Edebiyat Nedir* (Çev: Bertan Onaran) İstanbul; Can Yayınları.